

АНОТАЦІЯ

Кольц І. П. **Миколаївська домрова школа в контексті професійного народно-інструментального мистецтва Півдня України ХХ – ХХІ століття.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 – Музичне мистецтво. – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури та інформаційної політики України. Київ, 2021.

Народно-інструментальне мистецтво є невід’ємною складовою музичної культури сучасної України. Становлення професійної освіти, створення значної кількості творів для народних інструментів, розбудова конкурсно-фестивального руху, спрямовані на розвиток та популяризацію виконавства на народних інструментах, дозволяють констатувати надзвичайно високий рівень цієї галузі, який було здобуто упродовж останнього століття. Цей результат, що пов’язаний з академізацією народно-інструментального мистецтва, став підсумком значних зусиль багатьох діячів культури та мистецтва, діяльності як аматорів, так і професіоналів. У музикознавчих працях чимало уваги приділялось різним аспектам народно-інструментального мистецтва, становленню та функціонуванню різних регіональних шкіл. Проте питання розвитку Миколаївської домрової школи в контексті розвитку професійного народно-інструментального мистецтва наразі не набуло наукового обґрунтування. Дослідження домрового мистецтва Миколаївщини дозволить уточнити питання функціонування регіональних шкіл. Важливим завданням є окреслення стратегічних напрямків та перспективних форм виконавства у сфері народно-інструментального мистецтва Півдня України.

В роботі здійснено огляд наукових праць українських вчених, присвячених еволюції народно-інструментального мистецтва (роботи М. Давидова, Т. Сідлецької). Зазначено, що упродовж останніх років

з'явилася низка досліджень розвитку шкіл гри на домрі та інших народних інструментах, зокрема розробки Б. Міхєєва, Н. Костенко, С. Костогриза. Домінантні риси функціонування домрового мистецтва останніх десятиліть визначались С. Білоусовою, Т. Ненашевою, О. Олійником, М. Плющенко, Л. Повзун, І. Форманюк. Народно-інструментальне мистецтво Півдня України висвітлюється у роботах В. Шеремет. Особливості функціонування сучасного гітарного мистецтва Миколаївщини окреслено в працях В. Сологуб та С. Гриненко. Питання виконавської інтерпретації розглянуто на основі робіт О. Маркової, В. Москаленка. Проблема академізації як явища мистецького процесу досліджується в працях О. Бобечко, Д. Варламова. Застосування інструментарію акмеологічної педагогіки, що представлено в роботах В. Вакуленко, дозволяє виділити чинники, які сприяють професійній реалізації викладачів-домристів. Зазначено, що на сьогоднішній день в українському мистецтвознавстві відсутні спеціальні праці, в яких би аналізувалась Миколаївська домрова школа.

Наголошено, що історичний розвиток народно-інструментального виконавства ХХ століття позначений еволюцією від аматорського музикування до професійного. Функціонування народно-інструментального мистецтва відбувається завдяки системній взаємодії декількох взаємообумовлених чинників, що впливають один на одного. У цьому процесі виокремлюються освіта, інструментарій та виконавська практика як базові форми академізації та професіоналізації народно-інструментального мистецтва. Визначено, що *академізація народно-інструментального виконавства* – це процес розвитку музично-виконавської практики гри на народних інструментах, який характеризується відходом від суто фольклорного музикування до універсальних академічних форм.

У дисертації надається визначення *сучасного академічного народно-інструментального мистецтва* як форми творчого вираження виконавців на народних інструментах, що реалізується у професійній діяльності на основі

здобуття спеціалізованого репертуарного, методичного та музично-теоретичного комплексу у відповідній галузі.

Зазначено, що *виконавська школа* – це система взаємозв'язків між учасниками навчального процесу (викладачем та учнем), що позначена єдністю та спадковістю художньо-естетичних і техніко-виражальних принципів, які проявляються у специфіці інтерпретації репертуару. Своєрідність виконавської школи, в тому числі домрової, формується в конкретний історико-культурний період і вирізняється національною та регіональною характерністю.

Професійне народно-інструментальне мистецтво постає як результат взаємодії трьох компонентів: *академічної освіти – виконавства – композиторської творчості*. Доведено, що поява системної трирівневої системи освіти (музичні школа, училище, консерваторія) закладає основи формування професійної народно-інструментальної практики. Становлення професійного народно-інструментального виконавства стає можливим завдяки формуванню різних його видів (насамперед, оркестрового, ансамблевого та сольного), що супроводжувалось модифікацією інструментарію. Важливим показником, що засвідчує процеси академізації народно-інструментального виконавства, стає перехід до фабричного створення інструментів, їх модифікації з метою розширення технічних та виражальних можливостей. Створення оркестрових груп з однотипних інструментів дозволяє досягнути тембрової єдності звучання.

У дослідженні виділено три основні напрями сучасного домрового виконавства – *народний, бароковий та авангардний*. Кожен з них відзначається домінуванням *відповідного звукообразу, репертуарними уподобаннями та виконавськими інтенціями*. Кожна з вітчизняних домрових шкіл орієнтована на відповідний тип репертуару, що є свідченням її генези, базових принципів, які становлять методичну основу школи та обраного художньо-виражального навантаження. Питання типологізації домрового виконавства України є актуальним завданням презентованої дисертації.

Зазначено, що зміни у конструкції домри, зокрема додавання четвертої струни та іншого налаштування (по квінтах), сприяли розширенню технічних, а також виражальних можливостей інструменту. Сольне та ансамблеве домрове виконавство актуалізує відродження ренесансно-мадригальної естетичної традиції та, одночасно, відповідає прагненню до мініатюризації та камерності, що притаманна деяким напрямкам академічного мистецтва XXI століття. Широкі інтерпретаційні можливості надаються завдяки використанню «класичних» прийомів гри на домрі – тремоло, *glissando*, *pizzicato*, *arpeggiato*, *vibrato*, флажолети, а також новаторських прийомів, що виникають внаслідок експериментів сучасних композиторів (гра за підставкою, шумові прийоми).

В XX столітті відбувається професіоналізація домрового виконавства з огляду на формування основних домрових шкіл у найбільших містах України – Харкові, Києві, Одесі та Донецьку. Простежено встановлення міжрегіональних культурно-мистецьких зв'язків з обміну професійним досвідом – програмно-освітніми моделями викладання, теоретико-методичними напрацюваннями, виконавсько-педагогічними кадрами.

У дисертації аналізуються особливості становлення Миколаївської домрової школи, що функціонує на засадах єдності та спадковості художньо-естетичних традицій і техніко-виражальних засобів, які проявляються у виконавській та інтерпретаційній специфіці.

Шлях академізації домрового виконавства у Миколаївському регіоні відбувався у три етапи, які характеризувались рухом від аматорського до професійного музикування. Перші два етапи мають імпліцитний характер, і лише останній (з 1980-х до 2020-х років) демонструє досягнення експліцитного рівня функціонування домрового виконавства. Важливою ознакою цього процесу став тісний зв'язок із загальною народно-інструментальною практикою, яка була та залишається домінантною формою виконавства в культурно-мистецькому просторі Миколаєва.

З'ясовано, що домрова школа Миколаївського регіону сформувалась у ході історичного процесу становленні і розвитку виконавських та освітніх традицій завдяки функціонуванню таких освітніх закладів: Миколаївського вищого училища культури і мистецтв, Миколаївського музичного училища та Відокремленого підрозділу Миколаївської філії Київського національного університету культури і мистецтв. Фундаторами домрової школи Миколаєва можна вважати О. Палаганюка, Є. Єніна та Г. Шибалова. Зазначено, що експліцитна форма розвитку школи розпочалась з 1980-х років та наразі представлена іменами таких домристів, як: Т. Дмитренко, Л. Кірсанова, Т. Чернявська, Н. Ярош, Н. Жело-Данильченко, Г. Грищенко, А. Семикозов, І. Кольц.

Розвиток домрового виконавства Миколаївщини позначено інтенсивною взаємодією з різними регіональними школами і культурними осередками України. Серед факторів, що сприяють активному розвитку домрової школи Миколаївщини, відмітимо значну кількість фестивалів, конкурсів та концертних заходів (фестиваль-конкурс «Золота струна», Регіональний фестиваль виконавців на народних інструментах ім. Григорія Манілова та ін.). Спостережено зміни у сприйнятті домри як спадкоємиці західноєвропейського барокового музикування, що узвичаюють її нове інструментальне амплуа. Зазначено, що аналогічні трансформації відбуваються і з низкою інших струнно-щипкових інструментів, зокрема гітарою.

Доведено, що провідною ознакою Миколаївської домрової школи виступає прагнення до створення звукообразів, які відсилають до традицій барокового музикування. Виявлено домінування ренесансно-мадригального звучання домри, яке реалізується при виконанні творів доби бароко, а також крізь призму творчих експлікацій стилістики минулих епох у творчості сучасних композиторів. Авангардний тип домрового виконавства перебуває на етапі свого впровадження та поки не набув константної форми, а народний

тип реалізується на рівні оркестрового та ансамблевого виконавства Миколаївського регіону.

Широкий жанрово-стильовий спектр репертуару дозволяє в рамках навчального процесу сформувати музичний смак та поглибити талант нового покоління виконавців на домрі. Важливим показником завершальної стадії кристалізації домрової школи виступає поява оригінальних творів, написаних для цього інструменту миколаївськими композиторами, зокрема І. Обревком. Домрове виконавство Миколаївщини представлено різними формами сольної, ансамблевої («Узори», «Bandura plus») та оркестрової («Південна рапсодія», «Кантабіле») гри. Зазначено, що відбувається постійне розширення виконавського репертуару домристів, який включає також сучасні інтерпретації неакадемічних опусів, що відповідає актуальним тенденціям сучасного етапу розвитку народно-інструментального мистецтва України.

Ключові слова: домра, народно-інструментальне мистецтво, Миколаївська домрова школа, виконавська школа, академізація, репертуар, фестиваль.

SUMMARY

Kolts I. P. Mykolaiv domra school in the context of professional folk instrumental art of the South of Ukraine of 20th – 21st centuries. – Qualifying Scientific Work on the Rights of the Manuscript.

Thesis for a Doctor of Philosophy Degree: Specialty 025 - Music art. – National Academy of Culture and Arts Management, Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kyiv, 2021.

Folk instrumental art is an integral part of the musical culture of modern Ukraine. Establishment of professional education system, creation of a significant number of musical compositions for folk instruments, advancement of festival competitions movement aimed at popularization and promotion of folk instruments

playing techniques allow to acknowledge extreme progress achieved in this arena in the course of the last century. This success associated with academization of folk instrumental music is the result of significant efforts of numerous cultural and artistic personalities, and activities of both amateurs and professionals. Musicology research works have indeed paid a lot of attention to various aspects of folk instrumental music, as well as to foundation and functioning of various regional schools. However, the issue of development of regional Mykolaiv domra school in the context of the development of professional folk instrumental music has not yet been scientifically grounded. Research of regional Mykolaiv domra music style will allow to clarify the issue of regional schools functioning. The important task is to outline strategic directions and promising styles of performance in traditional folk instrumental music of the South of Ukraine.

The research features review of scientific studies of Ukrainian scholars dedicated to the evolution of folk instrumental music (works of M. Davydov, T. Sidletska). It is noted that in recent years there appeared a number of studies regarding the development of domra and other folk instruments schools, including works by B. Mikheev, N. Kostenko and S. Kostogryz. Dominant features of domra playing art of recent decades were identified by S. Bilousova, T. Nenasheva, O. Oliynyk, M. Plushenko, L. Povzun, I. Formanyuk. Folk instrumental music of the South of Ukraine was studied in works of V. Sheremet. Peculiarities of the modern art of guitar playing in Mykolaiv region were specified in works of V. Sologub and S. Hrynenko. The research of author's interpretation was based on works of O. Markova and V. Moskalenko. The issue of academization as a phenomenon of creative process was investigated in the works of O. Bobechko and D. Varlamov. Acmeological approach in pedagogy, presented in V. Vakulenko's works, allows to identify factors contributing to professional realization of domra teachers. It is noted that, as of now, Ukrainian musical art science lacks specific works analyzing Mykolaiv domra school.

It is emphasized that the historical development of folk instrumental performance of the 20th century is the evolution from amateur to professional

music playing. The folk instrumental musical art exists due to systematic interaction of several interdependent factors that affect one another. In this process, education, toolkit and practice of performance are singled out as basic forms of academization and professionalization of folk instrumental music. *The academization of folk instrumental performance* is determined as the process characterized by transition from purely folklore music towards universal academic forms.

This thesis defines *modern academic folk instrumental music* as a form of creative expression of folk instruments performers implemented via procurement of a specialized methodological, repertoire and theoretical musical complex in the relevant field.

It is noted that *performing school* is a system of interrelations between participants of educational process (teacher and student), acknowledged by the unity and heredity of artistic, aesthetic and technical expressive principles that are manifested in specific interpretation of the repertoire. The uniqueness of performing musical styles, including domra school, is formed in a specific historical and cultural period, and is characterized by national and regional features.

Professional folk instrumental music art arises as a result of interactions between three components: *academic education – performance – composition*. It is being proved that the emergence of a three-level educational system (elementary music school, high music school, music conservatory) creates the foundations for the formation of professional folk instrumental practice. Establishment of professional folk instrumental performance becomes possible due to the development of its various types (mainly orchestral, ensemble and solo), accompanied by modifications of instruments. An important indicator that testifies to the processes of academization of folk instrumental performance is the shift to factory production of musical instruments, as well as their modification aimed at widening of their technical and expressive capabilities. Creation of orchestral groups of same instruments allows for achievement of timbral unity of sound.

The study identifies three major areas of modern domra performance – *folk, baroque and avant-garde*. Each is recognized by the dominance of the *corresponding sound image, repertoire preferences and performance intentions*. Each of the domestic domra schools is focused on the appropriate type of repertoire, which demonstrates its genesis, its basic principles that form methodological basis of a school and its preferred artistic and expressive methods. The subject of typology of Ukrainian domra play is the actual task of the given thesis.

It is emphasized that changes to domra design, adding of the fourth string and changes in tuning (by quints), in particular, contributed to the development of technical and expressive capabilities of the instrument. Solo and ensemble domra performance represents the revitalization of the Renaissance madrigal aesthetic tradition and, at the same time, meets the strive for miniaturization and intimacy, typical for some areas of academic art in 21 century. Vast possibilities for interpretation are provided due to the «classical» methods of domra play: tremolo, glissando, pizzicato, arpeggiato, vibrato, flageolets, as well as advanced techniques arising out of modern composers' experimenting (playing on a stand, noise techniques).

20 century witnessed professionalization of domra play with domra schools opening in major cities of Ukraine – Kharkiv, Kyiv, Odesa and Donetsk. Interregional cultural and artistic professional experience exchange ties were explored in spheres of educational models of teaching, theoretical and methodological advancements, administrative and pedagogical staff.

The thesis examines formation peculiarities of Mykolaiv domra play school, which is being formed on the basis of unity and heredity of artistic and aesthetic traditions and technical and expressive means displayed in the specifics of performers and author interpretation. Process of academization of domra play style in Mykolaiv region developed in three stages characterized by shifting from amateur to professional music making. The first two stages are implicit, with only the last, third, one (from the 1980s to the 2020s) demonstrating the reach of

explicit level of domra play. A significant feature of this process has been its close connection with the general folk musical instrumental practice, being traditionally and still remaining the dominant form of music performance in the cultural and musical space of Mykolaiv.

It was found out that Mykolaiv domra school has been formed during the historical process of formation and development of performing and educational traditions due to functioning of the following educational institutions: Mykolaiv Higher Arts and Culture School, Mykolaiv Music School and Separate Division of Mykolaiv Branch of Kyiv National University of Arts and Culture. O. Palaganyuk, Ye. Yenin and H. Shibalov can be considered the founders of Mykolaiv domra school. It is noted that the explicit form of school development started in the 1980s, and is nowadays represented by the names of such domrists as T. Dmytrenko, L. Kirsanova, T. Chernyavska, N. Yarosh, N. Zhelo-Danilchenko, H. Hryshchenko, A. Semikozov and I. Kolts.

The development of Mykolaiv regional school of domra play is marked by fruitful cooperation with various regional schools and cultural centers of Ukraine. Among the factors which contribute to the dynamic development of domra play school in Mykolaiv region is the great number of festivals, competitions and concert events (festival contest «Golden String», Hrygory Manilov regional festival of folk instruments performers, etc.). Changes are noticed in the perception of domra as the inheritor to Western European baroque music, which make standard its new instrumental role. It is noted that similar transformations occur with a number of other stringed instruments, including the guitar.

It is proved that the main feature of Mykolaiv domra school is the tendency to create sound images referring to the traditions of Baroque music. The domination of the Renaissance madrigal sound of domra is noted during performance of the Baroque era music, as well as through creative explications of the past eras' styles in works of modern composers. The avant-garde style of domra performance is currently at its implementation stage and has not yet

acquired its stable form, while its folk form is implemented at orchestral and ensemble performance level.

A wide repertoire range of genres and styles allows to form musical taste and deepen the talents of new generation of domrists. An important indicator of the final stage of domra school development is the emerging of original works written for this instrument by Mykolaiv composers, I. Obrevko in particular. Domra play in Mykolaiv region is represented by various forms of solo, ensemble («Uzory», «Bandura plus») and orchestral («Southern Rhapsody», «Cantabile») performances. Constant increase of domrists' performing repertoire is acknowledged, with introduction of modern interpretations of non-academic opuses in-trend with the current tendencies of today's stage of development of folk instrumental music in Ukraine.

Key words: domra, folk instrumental art, Mykolaiv domra school, author performance school, academization, repertoire, festival.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Кольц І. П. Київська домрова школа: історичні аспекти формування. *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку: зб. наук. пр.* Рівне: РДГУ, 2018. Вип. 26. С. 180–184.

2. Кольц І. П. Етапи формування професійного народно-інструментального виконавства в Україні. *Міжнародний вісник: Культурологія. Філологія. Музикознавство.* Київ: ІДЕЯ-ПРИНТ, 2018. Вип. 2 (11). С. 228–232.

3. Кольц І. Домра та її роль в контексті вітчизняної культури ХХ століття. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2019. № 2. Вип. 41. С. 18–24.

Стаття в іноземному науковому періодичному виданні

4. Кольц І. Фестивалі та конкурси народно-інструментального мистецтва Миколаївщини. *East European Scientific Journal*. 2020. № 1 (52), part 9. С. 12–17.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

5. Кольц І. П. Становлення професійного народно-інструментального виконавства на Одещині. *Трансформаційні процеси в мистецькій освіті та культурі України ХХІ століття*: зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Одеса, Київ, Варшава, 25–26 квітня 2017 р. Київ: НАКККіМ, 2017. С. 73–75.

6. Кольц І. П. З історії відділу народних інструментів Миколаївського коледжу музичного мистецтва. *Художня культура і мистецька освіта: традиції та сучасність*: зб. матеріалів Міжн. наук.-творч. конф., Київ, 20–21 листопада 2018 р. Київ: НАКККіМ, 2018. С. 109–111.

7. Кольц І. П. Внесок Бориса Міхеєва у становлення харківської домрової школи. *Сучасний культурний простір у мистецтвознавчому дискурсі*: зб. матеріалів Міжн. дистанц. наук.-практ. конф., Київ, 14 листопада 2019 р. Київ: НАКККіМ, 2019. С. 105–107.

8. Кольц І. Роль та значення оригінального репертуару в сучасному виконавстві на народних інструментах. *Культурні та мистецькі студії ХХІ століття: науково-практичне партнерство*: матеріали міжнародного симпозіуму, 6 червня 2019 р. Київ: НАКККіМ, 2019. С. 190–191.

**Наукові праці, які додатково
відображають наукові результати дисертації**

9. Кольц І. Народне інструментальне мистецтво Півдня України. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Дрогобич, 2018. Вип. 20. Т. 2. С. 39–42.

10. Кольц І. П. Роль всеукраїнського освітньо-мистецького проекту «Музичний форум» у розвитку народно-інструментального мистецтва Миколаївщини. *Діяльність продюсера в культурно-мистецькому просторі XXI століття: виклики та концепції сьогодення*: зб. наук. праць. Київ: НАКККіМ, 2018. С. 93–95.